

Marking Scheme
Strictly Confidential
(For Internal and Restricted use only)
Senior Secondary School Examination, 2026 (XIIth)
SUBJECT NAME : - Punjabi (Q.P. CODE 104/4)

General Instructions: -

1	You are aware that evaluation is the most important process in the actual and correct assessment of the candidates. A small mistake in evaluation may lead to serious problems which may affect the future of the candidates, education system and teaching profession. To avoid mistakes, it is requested that before starting evaluation, you must read and understand the spot evaluation guidelines carefully.
2	“Evaluation policy is a confidential policy as it is related to the confidentiality of the examinations conducted, evaluation done and several other aspects. Its leakage to public in any manner could lead to derailment of the examination system and affect the life and future of millions of candidates. Sharing this policy/document to anyone, publishing in any magazine and printing in Newspaper/Website, etc. may invite action under various rules of the Board and IPC.”
3	Evaluation is to be done as per instructions provided in the Marking Scheme. It should not be done according to one's own interpretation or any other consideration. Marking Scheme should be strictly adhered to and religiously followed. However, while evaluating, answers which are based on latest information or knowledge and/or are innovative, they may be assessed for their correctness otherwise and due marks be awarded to them. In Class-XII, while evaluating two competency-based questions, please try to understand given answer and even if reply is not from marking scheme but correct competency is enumerated by the candidate, due marks should be awarded.
4	The Marking scheme carries only suggested value points for the answers. These are in the nature of Guidelines only and do not constitute the complete answer. The students can have their own expression and if the expression is correct, the due marks should be awarded accordingly.
5	The Head-Examiner must go through the first five answer books evaluated by each evaluator on the first day, to ensure that evaluation has been carried out as per the instructions given in the Marking Scheme. If there is any variation, the same should be zero after deliberation and discussion. The remaining answer books meant for evaluation shall be given only after ensuring that there is no significant variation in the marking of individual evaluators.
6	Evaluators will mark (√) wherever answer is correct. For wrong answer CROSS 'X' be marked. Evaluators will not put right (√) while evaluating which gives an impression that answer is correct and no marks are awarded. This is most common mistake which evaluators are committing.
7	If a question has parts, please award marks on the right-hand side for each part. Marks awarded for different parts of the question should then be totalled up and written in the left hand margin and encircled. This may be followed strictly.
8	If a question does not have any parts, marks must be awarded in the left-hand margin and encircled. This may also be followed strictly.

9	If a student has attempted an extra question, answer of the question deserving more marks should be retained and the other answer scored out with a note " Extra Question "
10	No marks to be deducted for the cumulative effect of an error. It should be penalized only once.
11	A full scale of marks _____ (example 0 to 80/70/60/50/40/30 marks as given in Question Paper) has to be used. Please do not hesitate to award full marks if the answer deserves it.
12	Every examiner has to necessarily do evaluation work for full working hours i.e., 8 hours every day and evaluate 20 answer books per day in main subjects and 25 answer books per day in other subjects (Details are given in Spot Guidelines). This is in view of the reduced syllabus and number of questions in question paper.
13	Ensure that you do not make the following common types of errors committed by the Examiner in the past :- • Leaving answer or part thereof unassessed in an answer book. • Giving more marks for an answer than assigned to it. • Wrong totalling or marks awarded on an answer. • Wrong transfer of marks from the inside pages of the answer book to the title page. • Wrong question wise totalling on the title page. • Wrong totalling of marks of the two columns on the title page. • Wrong grand total. • Marks in words and figures not tallying/not same. • Wrong transfer of marks from the answer book to online award list. • Answers marked as correct, but marks not awarded. (Ensure that the right tick mark is correctly and clearly indicated. It should merely be a line. Same is with the X for incorrect answer.) • Half or a part of answer marked correct and the rest as wrong, but no marks awarded.
14	While evaluating the answer books if the answer is found to be totally incorrect, it should be marked as cross (X) and awarded zero (0) Marks.
15	Any unassessed portion, non-carrying over of marks to the title page, or totalling error detected by the candidate shall damage the prestige of all the personnel engaged in the evaluation work as also as the Board. Hence, in order to upload the prestige of all concerned, it is again reiterated that the instructions be followed meticulously and judiciously.
16	The Examiners should acquaint themselves with the guidelines given in the " Guidelines for Spot Evaluation " before starting the actual evaluation.
17	Every examiner shall also ensure that all the answers are evaluated, marks carried over to the title page, correctly totalled and written in figures and words.
18	The candidates are entitled to obtain photocopy of the Answer Book on request on payment of the prescribed processing fee. All Examiners/Additional Head Examiners/Head Examiners are once again reminded that they must ensure that evaluation is carried out strictly as per value points for each answer as given in the Marking Scheme.

MARKING SCHEME
PUNJABI (Subject Code-104)
(PAPER CODE : 4) (P040104)

Q.No.	EXPECTED OUTCOMES/VALUE POINTS	Marks
	ਭਾਗ- I : ਪੜ੍ਹਨ- ਕੌਸ਼ਲ (PART – I : Reading Skill)	
1.	ਵਾਰਤਕ ਪੈਰੇ ਦੇ ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ - (i) (C) ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ (ii) (B) ਠੰਢੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਪੌਣਾਂ ਦੁਆਰਾ (iii) (A) ਆਕਸੀਜਨ (iv) (B) ਬੂਟਿਆਂ ਰਾਹੀਂ (v) (D) ਰੁੱਖ (vi) (A) ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ (vii) (C) ਰੁੱਖ (viii) (D) ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ	8x1=8
	ਭਾਗ- II : ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲਿਖਣ-ਕੌਸ਼ਲ (PART – II : Writing Skill)	
2.	ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸੂਗਰ ਮਿੱਲ ਤੋਂ ਆਰਡਰ ਤੇ ਦੋ ਸੌ ਕੁਵਿੰਟਲ ਖੰਡ ਮੰਗਵਾਈ ਸੀ। ਸੂਗਰ ਮਿੱਲ ਤੋਂ ਜੋ ਖੰਡ/ਚੀਨੀ ਭੇਜੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਸੈਪਲ/ਨਮੂਨੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਮਿੱਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੂੰ ਇਕ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਨਾ ਦਿਉ। ਜਾਂ (OR) ਤੁਹਾਡਾ ਏ.ਟੀ.ਐਮ ਕਾਰਡ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਨਵਾਂ ਏ.ਟੀ.ਐਮ ਕਾਰਡ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪੱਤਰ ਲਿਖੋ। ਅਰੰਭਲਾ ਭਾਗ : 3 ਅੰਕ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਭਾਗ : 4 ਅੰਕ ਅੰਤਲਾ ਭਾਗ : 1 ਅੰਕ (ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸੋਚ-ਸਮਝ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਮੁਤਾਬਕ ਲਿਖਣਗੇ।)	8
3.	ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ 125 ਤੋਂ 150 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰਾ-ਰਚਨਾ ਕਰੋ। “ਪਹਿਰਾਵੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵ” ਜਾਂ (OR) ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ : 2 ਅੰਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਗਿਆਨ : 3 ਅੰਕ ਸ਼ਬਦ-ਚੋਣ : 1 ਅੰਕ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ : 1 ਅੰਕ (ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸੋਚ-ਸਮਝ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਮੁਤਾਬਕ ਲਿਖਣਗੇ।)	7

	ਭਾਗ- III : ਵਿਹਾਰਕ ਵਿਆਕਰਨ (PART – III : Grammar)	
4.	ਵਾਕ-ਵਟਾਂਦਰਾ (i) ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। (ii) ਰਾਜੂ ਨੇ ਨੀਟੂ ਤੋਂ ਗੋਦ ਖੋਹੀ ਅਤੇ ਭੱਜ ਗਿਆ। (iii) ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। (iv) ਵਾਕ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।	3x1=3
5.	ਅਖਾਣ / ਅਖਾਉਤਾਂ : (i) ਸੰਗ ਤਾਰੇ-ਕੁਸੰਗ ਡੋਬੇ – (ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਚੰਗਾ ਸਾਥ ਹਮੇਸ਼ਾ ਫਾਇਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) (ii) ਤੌੜੀ ਉਬਲੇਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੰਢੇ ਸਾੜੇਗੀ (ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸੜ੍ਹਨ-ਕੁੜ੍ਹਨ / ਗੁੱਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣਾ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।) (iii) ਜਾਂਦੇ ਚੋਰ ਦੀ ਲੰਗੋਟੀ ਹੀ ਸਹੀ – (ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ 'ਕੁ' ਬੱਚ ਜਾਵੇ) (iv) ਭੰਡਾ-ਭੰਡਾਰੀਆ ਕਿੰਨਾ 'ਕੁ' ਭਾਰ, ਇੱਕ ਮੁੱਠੀ ਚੱਕ ਲੈ ਦੂਜੀ ਤਿਆਰ – (ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਕੰਮ ਮਸਾਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਤਿਆਰ ਖੜਾ ਹੋਵੇ) (v) ਬੇਗਾਨਾ ਮਹਿਲ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਢਾਹੀਦੀ – (ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ) (vi) ਮਾਹਾਂ-ਮੋਠਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੱਡਾ-ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ – (ਜਦੋਂ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਬਿਰਾਦਰੀ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ) (ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸੋਚ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਮੁਤਾਬਕ ਅਖਾਣਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਵਾਕ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਦੇ ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।)	5x2=10
	ਭਾਗ- IV : ਸਾਹਿਤ (ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ) (PART – IV : Text Book Based Questions)	
6.	ਕਾਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ – ਬੋਕਿਆਂ ਵਰਗੇ ਪੇਟ _____ ਚਾੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਸਲਾਟਾਂ। ਪ੍ਰਸੰਗ – ਇਹ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ 'ਲਾਜ਼ਮੀ ਪੰਜਾਬੀ – 12' ਵਿੱਚ ਦਰਜ 'ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ' ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਤਾਜ ਮਹਲ' ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਤਾਜ ਮਹਲ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਨਾਲ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਵਗਾਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਵੀ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਾਜ ਮਹਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਰਗ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆ : ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਤਾਜ ਮਹਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਨੀਆਂ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਡ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਮਸ਼ਕਾਂ ਵਰਗੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗਰਦਨਾਂ ਛੱਲੀ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਤੁੱਕਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਛਾਲੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਪਾਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਮਜ਼ਦੂਰਨੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਦਰਦਨਾਕ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਮਾਸੂਮਾਂ ਨੂੰ ਚਾਬਕਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਾਂ (OR) ਚੁੰਮ-ਚੁੰਮ ਰੱਖੋ ਨੀ ਕਲਗੀ ਜੁਝਾਰ ਦੀ।	3+5=8

	ਪ੍ਰਸੰਗ : ਇਹ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ 'ਲਾਜ਼ਮੀ ਪੰਜਾਬੀ -12' ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਦਰਜ 'ਨੰਦਲਾਲ ਨੂਰ ਪੂਰੀ' ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਰੂਪੀ ਧਾਰਮਿਕ ਗੀਤ 'ਚੁੰਮ-ਚੁੰਮ ਰੱਖੋ' ਵਿੱਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਕਾਵਿ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਵੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦੇ ਮਨੇ ਭਾਵ ਅਤੇ ਵਲਵਲੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਵਿਆਖਿਆ : ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਲਗੀ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਭਾਵ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਗੁੰਦਣ ਅਤੇ ਹੀਰਿਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ , ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਹਾਰ ਪਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੰਨ ਵਰਗੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਚੰਨ ਵਾਂਗ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਦਿੱਸਣਗੇ । ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਲਗੀ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ।	
7.	ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ (i) (C) ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ ਦਾ (ii) (B) ਕੁਦਰਤ ਦੇਵੀ (iii) (A) ਹੀਰ ਦੀ (iv) (B) ਸਾਹਵਾਂ ਦੀ	4x1=4
8.	ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ – (a) ਜੀਤੋ ਦੇ ਵੀਰ ਦਾ ਪਾਤਰ-ਚਿਤਰਨ ਜੀਤੋ ਦਾ ਵੀਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ 'ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ' ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਕਹਾਣੀ 'ਘਰ ਜਾ ਆਪਣੇ' ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ । ਉਹ ਜੀਤੋ ਤੋਂ ਅੱਠ-ਦਸ ਸਾਲ ਵੱਡਾ ਹੈ । ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜੀਤੋ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਬਾਹਰ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਉਹ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਬਰਾਤੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਿਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇੱਕ ਜਿੱਦੀ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਹੈ । ਉਸਨੇ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਪੱਕੀ ਜਿੱਦ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ । ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਪਰੋ-ਉਪਰੋ ਕਠੋਰ ਦਿੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਬਹੁਤ ਭਾਵੁਕ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਗਵੱਈਆ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾ ਰਹੀ ਜੀਤੋ ਲਈ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਾਣਾ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਅਨਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹੁਰੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਭੈਣ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅੱਗੇ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਲੱਗੇ ਦਾਗ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜੀਤੋ ਦੇ ਵੀਰ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਵਧੀਆ ਸੀ । ਜਾਂ (OR)	6
	(b) 'ਨੀਲੀ' ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ – 'ਨੀਲੀ' ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀਕਾਰ 'ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ' ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸੁਆਰਥ ਕਾਰਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਰਹਿਮ ਰਵੱਈਆ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੋਇਆ ਜਾਨਵਰਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਾਣੀ	

	‘ਨੀਲੀ’ ਨਾਂ ਦੀ ਗਾਂ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ‘ਨੀਲੀ’ ਇੱਕ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਗਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਗਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ‘ਨੀਲੀ’ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਚਾਰਾ ਖੁਆਏਗਾ ਤੇ ਦੁੱਧ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ‘ਚੋ ਕੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਗਵਾਲਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ‘ਨੀਲੀ’ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਦੇ ਘਰ ਚਾਰੇ ਵਾਲੀ ਟੋਕਰੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਗਾਗਰ ਭਰ ਕੇ ਦੁੱਧ ਚੋ ਕੇ ਦਿੰਦਾ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਗਵਾਲੇ ਨੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ‘ਨੀਲੀ’ ਨੇ ਇੱਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਵੱਡੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਗਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਵੱਡੀ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਾਉਣ ਲਈ ਆਖਦੀ ਸੀ ਪਰ ਗਵਾਲਾ ਲਾਲਚ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਭੁੱਖੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਵੱਡੀ ਮਰ ਗਈ। ‘ਨੀਲੀ’ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵੱਡੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਚਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਾ ਰਹੀ ਸੀ। ‘ਨੀਲੀ’ ਦੁੱਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੀ ਦੇ ਪੋਲੇ-ਪੋਲੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ‘ਨੀਲੀ’ ਦੇ ਥਣਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦੇ ਤੇ ਦੁੱਧ ਉਤਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੱਡੀ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਨੀਲੀ’ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਭੁੱਖੀ-ਭਾਣੀ ਚਾਰਾ ਖਾਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗਵਾਲਾ ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਲਈ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨੀਲੀ ਲੱਤ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਗਵਾਲਾ ਮਸਾਲੇ ਵਾਲੀ ਟੋਕਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ‘ਨੀਲੀ’ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਨੀਲੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਥੋੜਾ ਸਬਰ ਕਰ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਭੁੱਲ ਜਾਵਾਂਗੀ, ਦੁੱਧ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।	
9.	ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ – (i) (B) ਸਿੰਗਾਂ ਨਾਲ (ii) (C) ਢਾਈ-ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ (iii) (B) ਵੱਡਾ ਵੀਰ (iv) (A) ਜੇਠ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ (v) (D) ਚਿੱਠੀ	5x1=5
10.	ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 25 ਤੋਂ 30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ - (i) ਜੀਤੋ ਦਾ ਵੀਰ ਜੀਤੋ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਅਨਜਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਕਦੀ ਦੇਖਿਆ/ਜਾਣਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ii) ਜਦੋਂ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਪੈਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵਗਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਹੱਥ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਤਨੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਰੋਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। (iii) ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੂੰ ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਨੇ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਬਿਠਾਉਣ ਲਈ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਲਾਲ ਚੀਰੇ ਵਾਲੇ ਦੀ ਤਰਾਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਸਾਈਕਲ ਸਵਾਰ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਉਸਨੇ ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਸੁਧਾਰ ਲਈ। (iv) ਜਦੋਂ ‘ਨੀਲੀ’ ਨੇ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਗਵਾਲਾ ਟੋਕਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਨੀਲੀ ਉਸ ਵੱਲ ਤਰਸਾਈ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਕੁਝ ਸਬਰ ਕਰ ਲੈ ਹਾਲੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੀ ਤੇ ਹੋਏ ਨੇ ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਮਰੀ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਭੁੱਲ ਜਾਵਾਂਗੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਮੈਂ	4x2=8

	ਵੀ ਇੱਕ ਮਾਂ ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਖਾਧਾ-ਪੀਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। (v) ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਭੈੜੀ ਜਿਹੀ ਬੁਰਸ਼ਟ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਪਿੱਠ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸੱਜੇ ਮੋਢੇ ਤੱਕ ਹੋਰ ਰੰਗ ਦੀ ਟਾਕੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਮੈਲੇ ਤੇ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਕਾਲੀਆਂ ਸੁੱਕੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਦਿਲ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਤੇ ਕਮੀਨੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।	
11.	ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ - ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ- (i) (A) ਗਿੱਧਾ (ii) (C) ਖੇਤੇ ਨੂੰ (iii) (B) ਮੁਕਤਸਰ ਵਿਖੇ (iv) (B) ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ (v) (A) ਸੁਰਮਾ ਪਾਉਣ ਦੀ	5x1=5
12.	ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ 70 ਤੋਂ 80 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ- (i) ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ 'ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ' ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼ੱਕਰ ਭਿੱਜੀ ਲੋਕ ਖੇਡ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਟੋਲੀ ਵਿੱਚ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਬੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਟੋਲੀ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਲੱਕ ਫੜ ਕੇ ਕੁੱਝ ਹੋ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਟੋਲੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਬੱਚਾ ਕਿਸੇ ਕੰਧ, ਰੁੱਖ ਜਾਂ ਗੋਡਿਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਖਿਡਾਰੀ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਖਿਡਾਰੀ ਲੰਬੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਲੱਕ ਫੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਹੇਠਲੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਢਿੱਡਾਂ ਦੁਆਲੇ ਵਲਦੇ ਹਨ। ਹੇਠਲੀ ਟੋਲੀ ਹਿੱਲ-ਹਿੱਲ ਕੇ, ਝੁਕ-ਝੁਕ ਤੇ ਉਪਰ ਵਾਲੀ ਟੋਲੀ ਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਪਰਲੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਰ ਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੂਹ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵਾਰੀ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪੈਰ ਨਾ ਲੱਗਣ ਤਾਂ ਹੇਠਲੀ ਟੋਲੀ ਖੜੋਤੀ-ਖੜੋਤੀ ਥੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਰ ਵਾਲੀ ਟੋਲੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ; "ਸ਼ੱਕਰ ਭਿੱਜੀ ਕਿ ਨਾ?" ਜੇਕਰ ਹੇਠਲੀ ਟੋਲੀ ਹਾਂ ਬੋਲ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਵਾਰੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ii) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੇਲੇ ਮੌਸਮੀ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮੇਲੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੁੱਤਾਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਗੇੜ ਵਿੱਚੋਂ ਜਨਮੇ ਹਨ। ਬਸੰਤ, ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਤੀਆਂ ਆਦਿ ਮੌਸਮੀ ਮੇਲੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਵਨ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਨਵੀਆਂ ਵਿਆਹੀਆਂ-ਵਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਖਾਸ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਲਾ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਪਿੱਪਲਾਂ ਤੇ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾ ਕੇ ਝੂਟਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਤੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਪਣਾ ਮਨ-ਪਰਚਾਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋ ਗਿੱਧਾ ਵੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। (iii) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕੇ ਰੋਕਾ/ਠਾਕਾ ਲਗਾ ਆਉਂਦੇ ਸੀ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸਾਹਾ ਕੱਢਵਾਉਣ' ਦੀ ਰਸਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ 'ਸਾਹੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ' ਜਾਂ ਲਗਨ ਲਿਖਵਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਦੀ	4x2=8

	ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਇਸਨੂੰ ਸਾਹੇ ਬੱਝਣਾ/ਬੰਨਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਵਿਆਹ ਲਈ ਸਮਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕੜਾਹੀ ਚੜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣਾ, ਨਾਨਕੀ ਛੱਕ, ਵਰੀ, ਵੱਟਣਾ, ਸਿਹਰਾਬੰਦੀ, ਘੋੜੀ ਦੀ ਰੀਤ, ਸੁਰਮਾ ਪਾਉਣਾ, ਵਾਗ ਗੁੰਦਨੀ, ਮਿਲਣੀ ਕਰਨੀ, ਲਾਵਾਂ-ਫੇਰੇ, ਦਾਜ-ਵਰੀ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਰਸਮ, ਡੋਲੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦੀ ਰਸਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਪਰ ਅੱਜ-ਕੱਲ ਲੜਕੀ-ਲੜਕਾ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਪਸੰਦ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲਸਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ-ਰੀਤਾਂ ਕਰ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।	
	- o O o -	